

TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ VE FEMİNİST ETİK

Kramer Kramer'e Karşı Filminin Özen Etiği (Care Ethic) Bağlamında İncelenmesi

Bilgen Cennet MORSÜNBÜL¹

GİRİŞ

Kadınların toplumsal ilişkiler sistemlerinde tarihsel konumlanışını ve sistematik olarak ezilişini sorgulayan feminizm 1.ve 2. Dünya savaşlarından sonra artış ve çeşitlilik gösteren toplumsal hareketler kapsamında en önemli düşünce okullarından birisi olagelmiş ve modern dünyanın yerleşik ve kabul görmüş düşünce kalıplarına meydan okumuştur.

Bu çalışmada özellikle ikinci dalga feminist hareketle birlikte sorgulanan kamusal alan-özel alan kavramları, toplumsal cinsiyet rolleri ve buna dayalı iş bölümü ile liberal demokrasinin kurucu öğelerine getirilen temel eleştiriler çerçevesinde geliştirilen feminist etik anlayışı tartışılacaktır. 1960'lı ve 1970'li yıllarda ivme kazanan kadın hareketinin yarattığı tartışmaların etkisinin görüldüğü bir film olan "Kramer vs. Kramer" (1979), çalışmanın tartışma başlıkları kapsamında bir incelemeye tabi tutulacaktır. Filmde işlenen modern çekirdek ailedeki ilişkiler, kadınlık ve erkeklik durumu, ebeveynlik ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri özen ahlakı/etiği (*care ethic*) bağlamında ele alınacaktır.

I. 2.Dalga Feminizmin Temel Tartışma Dinamikleri

İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan pek çok ekonomik, toplumsal ve kültürel dinamikler, haklar mücadelesine ivme kazandırmıştır. Bu dönem aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliğine çok yönlü itirazları olan, bu konuda mücadele eden aktivist feministlerin ve düşünürlerin tarih sahnesinde boy gösterdiği bir dönemdir. İlk dönem feminizmde eşitlik ekseninde yapılan tartışma ve mücadeleler öne çıkarken ikinci dalga feminizm ile birlikte tartışmanın odağına farklılık oturmuş, toplumsal cinsiyet farklılığı daha önce hiç gündeme gelmediği biçimlerde sorgulanmış, ayrımcılığın adı konmuş ve kadınların ezilme biçimlerini bütün boyutlarıyla ele alınmaya çalışılmıştır. Liberalizmin evrensel ve soyut kavramları (birey, eşitlik, adalet vb.) feminist kuramcılar tarafından çok ciddi analizlere tabi tutulmuş ve

¹ Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Doktora.

getirilen temel eleştirilerle bu kavramların cinsiyetten bağımsız “herkes” i kapsadığına dair varayım büyük ölçüde sarsılmıştır.

Feminist kuramcılar iki farklı ama birlikte işleyen toplumsal ilişkiler sistemi olarak patriyarka ve kapitalist sistemlerin çeşitli kuramsal yaklaşımlar aracılığıyla kadınların sistematik olarak ezilmelerini ve toplumsal statülerini nasıl inşa ettiğini analiz etmeye çalışmışlardır (Hartman, 1981; Young, 1981). Toplumsal cinsiyet rollerine dayalı iş bölümünün içeriği kapitalizmle birlikte iyice belirginleşen özel alan kamusal alan kurgusuyla daha keskin ve net bir alan paylaşımı üzerinden oluşturulmuştur. Kadınların özel alan içerisinde tanımlı olması kamu kurumlarından siyasetten ve karar mekanizmalarından sistematik olarak dışlanmaları ve buna uygun toplumsal cinsiyet rolleri dağılımı kapitalist ve patriyarkal sistemin işleyebilmesi için gereklidir.

Özel Alan-Kamusal Alan Ayrımı ve Cinsiyete Dayalı İşbölümü

Batı geleneğinde bütün siyaset kuramcıları devlet-toplum ayrımına ilişkin görüşleri ne olursa olsun ev içi yaşamın toplumun diğer alanlarından ayrılmasına ve kadınları bu alanla ilişkilendirmeye girişmişlerdir (Kymlica, 2006). Bu yüzyıla kadar siyaset alanındaki çoğu kuramcı kadınların aileyle sınırlanmasının, yasal ve geleneksel olarak kocalarına bağlı olmalarının, “doğal bir yasaya” (*a foundation in nature*) dayandığını savunmaktaydı (Okin, 1989). Bu nedenle aile içi ilişkileri adalet ölçütleri kapsamında ele almaya gerek duyulmadı (Kymlica, 2006). Aile içinde toplumsal aile ayrıca “mahremiyetin yeri” olarak görüldüğü için bu kurumda adaletin sorgulanması ve tesisi için çabalamak feminist hareketle mümkün olabildi.

Feminizmin kamusal ve özel alan arasındaki ayrımlara atfettiği önem artık yeterince açık olmalı çünkü bu sınıra (eğer bir sınır varsa) sürekli karşı çıkar ve feministler bu ilişkinin yeniden tanımlanması gerektiğini ileri sürerler (Phillips, 1995) . Kamusal-özel alan ayrımı ile erkeklik ve kadınlık alanları ve rolleri de tanımlanır. Hartman, erkekler ve kadınlardan beklenen stereotip davranışların kapitalist sistem için işlevsel olduğunu ileri sürer. Hartman tipik olarak erkeklere atfedilen özelliklerin-rekabetçi, rasyonalite, manipüle etme ve tahakküm eğilimi- endüstriyel kapitalist toplumsal dünyaya denk düşen özellikler olduğuna dikkat çeker (Akt. Donovan, 1997). Kadın ise parasal değişim alanının dışında ev içinde tanımlanır. Kadınların değeri ölçülmeyen özelliklerinin (çocuk doğurma, yetiştirme, bakım, ev, şefkat,

sevgi gibi) aslında onları güçsüz ve değersiz kılan “doğal” özellikler olduğu varsayılır. Aile içinde tanımlı olan kadın aynı zamanda mahremiyet öğretisi ile bu alanın içine adeta hapsedilmiştir. Feministlerin çok güçlü bir slogan olan “kişisel olan politiktir” anlayışı çerçevesinde mahremiyet kavramını, aile içindeki toplumsal cinsiyete dayalı rol paylaşımını ve kadınların ezilme pratiklerini sorunsallaştırmıştır. Hangi feminizme yakın olurlarsa olsunlar feministler özel alanda olup bitenlerin “ailenin mahremiyeti” anlayışıyla değerlendirilmesine karşı çıktılar. Evdeki ve işteki cinsiyete dayalı işbölümünü tartışmaya dahil ettiler.

Kamusal alan-özel alan ayrımı kamu meselelerinin kapsamını ve içeriğini önemli ölçüde daralttı ve sıradan yaşamın küçük meseleleri olarak düşünülen her şeyi özel alana havale etti; kadının emeğinin sömürüldüğü ve toplumsal cinsiyet farklılığının sürekli yeniden üretildiği eviçine. Özel alanda sadece biyolojik üreme değil kadınlar tarafından hayatın ve işgücünün sürdürülebilirliğini sağlayan değişim değeri olmayan ancak kullanım değeri olan (evişleri olarak görülen) üretim faaliyetleri yapılmaktadır. Bu nedenle özellikle çağdaş sosyalist feminizmin temel ilgi alanı kapitalist toplumda evin rolünü belirlemek olmuştur. Kapitalizm ve emeğin metalaşması “tarihsel olarak yeni bir kişisel alan” yarattı (Donovan, 1997). Toplumsal emek şeyleştiği için kalan tek kişisel ve öznel var olma alanı bir özel alan olan evdi. Çekirdek aileyi savunmadan ev ve dünya arasındaki karşıtlığa son verilmesi gerektiğini düşünen Susan Sontag ailenin yabancılaşmamaya en fazla yaklaşan, insani (sıcaklık, güven, diyalog, rekabetsizlik, bağlılık, kendiliğindenlik, cinsel zevk, eğlence) ilişkilere hala izin verilen tek yer olduğunu belirtir (Akt. Donovan, 1997). Ancak unutulmaması gereken şudur ki, ailenin dış dünyadan bu gerilmesi sonucunda ev kadınları ve annelere yeni bir duygusal ve psikolojik kişisel ilişkileri ayakta tutma sorumluluğu verilmiştir (Akt. Donovan, 1997). Öte yandan sosyalist bir feminist olan Maria Dalla Costa (1972) kadınların evde yalıtılmasının ve erkeklere bağımlı olmasının yabancılaştırıcı etkenler olduğunu ileri sürer. Ev kadını toplumsal üretim alanına katılmadığı için yaratıcı ve çalışma eylemini gerçekleştirme olanaklarının tümünden yoksun bırakılmıştır. Dalla Costa ev işi deneyiminin yabancılaştırıcı olduğunda ısrarlıdır, çünkü soyutlayıcı olduğu kadar önemsiz ve tekrar edicidir. Kadınların iş gücü olarak ev dışında da faaliyet göstermesi yabancılaştırmayı pek sona erdirmemiştir. Çünkü kadınlar genel olarak niteliksiz işgücü olarak, çok düşük ücretli ve kadınlık rollerine uygun görülen (bakıcılık, hizmetçilik, hemşirelik,vs.) istihdam edilmektedirler. Kadınların yaptığı işlerin kamusal alanda neden saygı görmediği konusu bir başka meseledir. Kadınların işlerinin ya da “kadınca” olan herhangi bir şeyin değersiz

görünmesi toplumsal cinsiyet kültürünün temel göstergelerindedir. Üstelik ailedeki kadınlar için “iş” ve “hayat” birbirinden ayrılmamış birbirinin üzerine çökmüştür (Donovan, 1997).

Özel-kamusal ayrımı ile aileyi ve aile içinde hüküm süren toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikleri görmezden gelen kuramsal yaklaşımlar artık çok tartışmalıdır. Pateman’ın da belirttiği gibi özel ve kamusal arasındaki ayrım erkekler dünyasındaki bir ayrım olarak sunulur. Bu ayrım sadece özel ve kamusal biçiminde kurulmaz örneğin “toplum” ve “devlet”, “özgürlük” ve “zorlama” ya da “toplumsal” ve “siyasi” olarak farklı biçimlerde sunulabilir. Bunların tümü de erkeklerin dünyasındadır (Akt. Kymlica , 2006)

Feminist düşünce kamusal özel alana ayrımını sorgulamış, en radikal biçimlerinde ise kamusal ve özel kişisel ve politik arasındaki tüm ayrımları feshetmiştir. Aile içi ilişkilerin kamusal alanda görünmez olmasına ve mahremiyet öğretisine çok ciddi eleştiriler getirmiştir. Kadınlar kişisel olanı politik olarak tanımlayarak onların “önemsiz” kaygılarıyla alay eden eylemcilere, erkekler tarafından ezilmeye, tüketilecek bir nesne olarak algılanmaya karşı çıkmışlardır. Erkekler kadınlar üzerinde iktidar sahibidirler ve ezilmenin olduğu yerde politika vardır (Phillips, 1995).

Feminist düşünce aile içindeki güç ilişkilerinin, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin, kadınlara ve çocuklara uygulanan fiziksel ekonomik cinsel ve sözel şiddetin mahremiyet kisvesi altında görünmez oluşuna ve politik alanın dışında bırakılmasına karşı çıkmıştır. “Kişisel olan politiktir” anlayışının gücü ev içinde yaşanan ilişkilerin politik bir anlamı olduğunu, toplumsal cinsiyete dayalı iktidar ilişkileri barındırdığını, mahremiyet hakkının dışarıdan aileye yönelik herhangi bir müdahalenin olmaması şeklinde yorumlanmasının kadınların ezilmesine yol açtığını ortaya çıkarmasından kaynaklanır. Mahremiyet hakkının kadınların aleyhine işleyen işleyiş biçimlerinin feminizmin ana tartışma konularından biri olması hiç de şaşırtıcı değildir. Zira aile bireylerine değil ailelere verilen bir mahremiyet hakkı söz konusudur. Aileyi temel alan böyle bir mahremiyet kavrayışı kadınlar açısından iki yönden başarısızdır. Öncelikle istismarcı bir kocanın ya da babanın tehdidi altındaki kadının mahremiyet hakkını ve isteğini gözetmez (*örneğin babanın kararıyla kiminle evlenileceğine karar verilmesi bu kararın ailenin kolektif mahremiyet hakkı olarak değerlendirilmesi*). İkinci olarak da kadınların gönülsüz mahremiyetini görmezden gelir. Mahremiyet sorunu hem mahremiyetin istenmediği halde maruz kalınan biçimlerinden kurtulma sorunudur hem de sahip olmadıkları mahremiyete ulaşma sorunudur (Kymlica, 2006).

II. Feminist Bir Etik Anlayışı olarak Özen Etiği (Care Ethic)

Toplumsal cinsiyet bağlamında tanımsız bırakılmış soyut yurttaşlığa ilişkin uzlaşım sal varsayımın erkeğe tekabül ettiği konusunda pek çok feministin görüş birliği içerisinde olduğunu söylemek çok iddialı olmamalıdır. Bu feminist kuramcılardan biri olan Anne Phillips, *Demokrasinin Cinsiyet* adlı kitabında klasik ve çağdaş kuramın aldatıcı soyutlamalarına meydan okuyan feminist kuramcılarının çalışmalarından örnekler vererek bu kuramların baştan sona cinsiyetçi bir kavrayışı olduğunu, toplumsal cinsiyete ilişkin masum bir tarafsızlık kisvesi altında tartışma terimlerinin erkekler tarafından belirlendiğini ileri sürmüştür (Phillips, 1995).

Liberalizmin en önemli kurucu öğeleri birey, yurttaş, haklar ve rızadır. Artık feministlerin pek çoğu bu kategorilerin eril kategoriler olduğunu ileri sürmektedir (Phillips, 1995). Bu sav en çok Carole Pateman'ın çalışmalarıyla ve en çok da *Sexual Contract* yazısıyla ilişkilendirilir. Liberalizmin demokrasisi paradigmatik sözleşme etrafında şekillenir. Özgür bireyler gönüllü olarak bazı şeyler karşılığında başka şeylerden vazgeçmelerini gerektiren anlaşmalara girerler. Demokratik bir toplum zorunlu bir itaate dayanmaz. Pateman'a göre, liberal kuramın bireyi özerk, kendisine sahip olan, başkalarına sahip olmayı isteyen ve buna ihtiyaç duyan birey olarak cinsel egemenlik nosyonunu da içerir. Ona göre birey ataerkil bir kategoridir ve eril bir figürdür. Bireyin eril bir figür yapılandırılmaması için bedenden soyutlanması özellikle gereklidir. "Erkek" hem kadınları hem erkekleri temsil edemez çünkü bedensel farklılıklarımız Pateman'a göre gerçekten de önemlidir. "Cisimleşmiş kimliği ciddiye almak "eril" ve "dişil" olarak, iki figür için alan açmak üzere üniter Eril bireyin terk edilmesini gerektirir (Phillips, 1995).

Adaletin ve cinsiyetler arası eşitliğin tesisi için hukuki düzenlemeler üzerinde çalışan feministlerin önünde büyük bir sorun vardır. Bu sorunu değinen Zillah Eisenstein eşitliği mi yoksa farklılığı mı vurgulamamız gerektiği konusunda tartışmalara dikkat çeker. Sorun yasanın kadınlar ve erkekler arasında ayrımcılık yapmaya devam etmesi midir yoksa bu ayrımı yapamaması mıdır? Ancak bunun karşıt alternatifi de risklidir. Çünkü cinsiyet farkına göre yapılan yasalar, yasalarımıza ve pratiklerimize kadınların erkeklerden "doğal olarak" farklı olduğunu yazar ki bu da erkeklerin norm olduğunu, kadınlarınsa özel yardıma ihtiyacı olduğunu kabul etme riskini taşır. (Eisenstein, 1989). Katı eşitlik yasaları kadınların gerçek

durumlardan soyutlanmış olup onlara biçimsel olarak fırsat eşitliği sunabilir, ama pratikte onları tabi bir role sıkışmış bir duruma da sokabilir. Erkeklerle kadınlara “eşit” şekilde muamele edildiğinde bu bir kadına “erkek”miş gibi davranıldığı anlamına gelebilmektedir; erkeklere ve kadınlara farklı muamele yapıldığında erkek normdur, onun karşısında kadın tuhaf eksik ve farklıdır. (Phillips, 1995)

Feminizm uzun bir dönem eşitlik ve farklılık tartışmalarına kilitlenmiş ve adalet ilkelerini ve yasaları da bu bağlamda sorunsallaştırmıştır. Eşitlik adalet ve soyut birey anlayışına yönelik sorgulamalar ve eleştiriler feminist düşünürleri feminist bir etik/ahlak anlayışını kuramsallaştırma girişimine yöneltmiştir. Batı felsefesinin kadınları ve erkeklerin farklı ahlak biçimlerine ait görme eğiliminde olduğu söylenebilir. Ahlak cinsiyet sınırları çerçevesinde “ahlaka ilişkin bir işbölümüyle” parçalanmıştır. Kadınlar için bu ahlak sistemi eviçi yaşamda gerekli olan sezgisel, duygusal ve ayrıntıcı düşünme biçimlerine tekabül ederken erkekler için ise akılcı, tarafsız ve serinkanlı düşünce biçimleri olarak oluşur. Cinsiyetler özel ve birbirinden ayrı ahlaki projeler olarak algılanır. Adalet ve haklar erkeklere ait ölçüleri, değerleri ve erdemleri biçimlendirirken sevecenlik ve heveslilik kadınlara ilişkin ahlaki ölçüler, değerler ve erdemleri belirlemiştir (Kymlica, 2006).

Kimi çağdaş feministler “erkek” ve “kadın” arasında ayırım gütme geleneğinin hiçbir deneysel temeli olmayan kültürel bir mit olarak görürken, pek çok çağdaş feminist de, feminist bir siyasal etiğin ancak kadınların geleneksel kültürü, pratiği ve deneyimlerinden çıkartılabileceğine inanır. (Donovan, 1997; Kymlica, 2006). Özen etiği de bunlardan biridir. Özen etiği cinsiyete karşı duyarsız gibi duran soyut kavramlaştırmaların somut durumlarda ve olaylarda yetersiz kalan, ilişkiselliği gözetmeyen adalet anlayışına bütünüyle karşı olmasa bile somut olaylara yanıt verecek yeni bir etik anlayışı olarak görülebilir. Özen etiğine yakın duran düşünürler etiğin sadece haklar temelinde ele alınmaması gerektiğini; adaletin anlayışının, birbirini tanıma, özen gösterme, birbirini gözetme gibi kavramlarla tanımlanması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu yaklaşımda “öteki”ne sevgi, özen, sorumluluk, insana verilen değer, hakkaniyet gibi olguların adaletin içeriğinin oluşturulmasında gerekli olduğuna vurgu yapılıır. Adalet “genelleşmiş öteki”yle ilgilidir ve “somut öteki”ni reddeder. Öte yandan özen ahlakının adalete ve haklardan ayrı onlara alternatif bir öğreti olduğunu düşünmek yanlış olur.

Feminizmin kadınların ahlaki akıl yürütme biçimleriyle yeniden ilgilenmesi büyük ölçüde Carol Gilligan'ın kadınların ahlak gelişimi üzerine yaptığı araştırmalarla başlamıştır. Kadın ve erkek psişelerinin farklı işleyişine dair gözlemlerde bulunan ve çalışmalar yapan Gilligan'a göre kadınların ve erkeklerin ahlaki akıl yürütmeleri farklı gelişim gösterme eğilimindedir. Ünlü çalışması *In a Different Voice* 'da (1982) Gilligan, kadınların “farklı bir sesle” akıl yürütme eğiliminde olduğunu belirtir. Buna göre “ahlaki sorun, hakların birbiriyle çatışmasından çok, sorumlulukların birbiriyle çatışmasından kaynaklanır ve çözüm için biçimsel ve soyut düşünme biçiminden çok bağlamsal ve anlatsal bir düşünme biçimini benimsemeyi gerektirir. Tıpkı adaletin ahlaki gelişimi haklar ve kurallarla ilişkili bir anlayışla ilişkilendirdiğini savunan ahlak kavrayışı gibi özen göstermeye ilişkin ahlaki kavrayış da ahlaki gelişimi, sorumluluklara ve ilişkilere dair bir anlayış çevresine yerleştirir” (Gilligan 1982).

Ergenlikte ahlak gelişimiyle ilgili araştırmalar yapan kuramcı Lawrence Kohlberg'in modeli (1987) Carol Gilligan'ın derin analizine ve eleştirilerine maruz kalmış ve kendi “özen etiği” kuramını geliştirmesinde önemli bir yer kaplamıştır. Kohlberg'in en iyi bilinen ikilemi eşinin hayatını kurtarmak için ilaç çalmak ile onu hastalığa terk etmek arasında seçim yapmak zorunda kalan adamı içermektedir. Bu somut ikilemle ilgili kız ve erkek çocuklarının farklı akıl yürütmeleri üzerine yapılan çıkarımları Gilligan eleştirir. Gilligan'a göre yerleşik kuram erkek çocuğun mantığını ve düşünce çizgisini yeterince iyi aydınlatırken kızınkini iyi aydınlatmamaktadır. O ve diğer bazı feminist kuramcılar kadınların daha sık kullandıkları eşit derecede geçerli bir ahlak yaklaşımına hak ettiğinden daha az değer verdiğini savunmuşlardır (Gilligan, 1982; Steinberg, 2007). Kadınların ahlaki akıl yürütmesini daha iyi açıkladığını ileri sürdüğü özen ahlakında Gilligan, ideal olanın başkalarına özen gösteren ve insan gereksinmelerine tepki veren bir ahlaksallık olduğunu belirtir. Kadınların “ahlak algısı” bakım etkinliği ile ilişkilidir ve “dürüstlük olarak hak ve kuralların anlaşılmasıyla ilgili olduğu” erkeklerden farklı olarak “ahlaki gelişmeyi sorumluluk ve ilişkilerin anlaşılması etrafında odaklar (Akt.Donovan, 1997).

Bu iki anlayışı karşı karşıya getirme konusunda tartışmalar devam etmektedir. Esasen bu iki farklılıktan biri diğerinden üstün veya zayıf değildir. Buradaki sorun şudur ki iki farklı ahlaki yaklaşımın erkeklere ve kadınlara atfedilen toplumsal cinsiyet özellikleri ve rolleriyle özdeşleştirilerek bunlara değer biçilmesidir. Cinsiyetin ahlaklaştırılması, gerçekte nasıl akıl yürüttüğümüzden çok, akıl yürütme biçimimize ilişkin düşüncelerimizle ilgili bir sorundur.

Kadınlar ve erkeklerin bu ahlaki ikiliği sergilemesini bekleriz ve sonuçta da erkeklerin kendilerini ilgili ahlaki sorunlar adalet ve hakla olarak sınıflandırırken kadınların ahlaki kaygıları daha değersiz görülen “özen ve kişisel ilişkiler” kategorileriyle ilişkilendirilir (Kymlica, 2006). Özen etiği yaklaşımının getirisi yerleşik adalet ahlakının görmezden geldiği ilişkisellik, sorumluluk, özen gösterme gibi daha çok kadınlarla ilişkilendirilen ve fakat ahlaki akıl yürütmede ve davranmada önemli olan olguları ve somut olaylara göre tutumların değişebileceğini öngörmesidir. Ahlaki akıl yürütme ahlaki davranışta önemli bir etkidir ancak bağlamın dışında düşünülemez (Steinberg, 2007).

Özen etiği yaklaşımının bir diğer önemli tarafı da hukukun ve adaletin aile için gerekli görülmediği ya da görmezden gelindiği yaklaşımların meşruiyetini sarsmasıdır. Daha çok “mahrem” olarak nitelendirilen aile içindeki ilişkiler siyaset felsefesi alanında çalışan kuramcılarının pek ilgi alanına girmemiş, o ilişkilerle yüzleşme tercih edilmemiş, adalet ölçütleri ışığında değerlendirmeye istekli olunmamıştır. “Adalet yetişkin erkeklerin başka yetişkin erkeklerle üzerinde uzlaşmış toplumsal kurallar uyarınca karşı karşıya geldiği “kamusal” alana ilişkindir. Aile ilişkileri ise ‘mahremdir’ doğal sezgilere dayanır (Kymlica, 2006) . Örneğin kendi döneminin en devrimci düşünürlerinden olan ve kadının statüsü konusunda eşitlikçi bir tutum sergileyen J.S. Mill, kadınların her türlü girişimde başarılı olacağını savunurken aynı zamanda onların ev işleriyle de uğraşmaları gerektiğini varsaymıştı. Mill, ailede cinsiyete dayalı işbölümünün “rızayla ama hiçbir şekilde hukukla değil genel geleneklerle” gerçekleştiğini söyler ve bunu “iki kişi arasındaki en uygun iş bölümü” olduğunu savunur (Akt. Kymlica, 2006). Kymlica çağdaş kuramcılarının Mill kadar açık olmasa da onun kadınların aile içindeki rolüne ilişkin düşüncelerini örtülü olarak paylaştığını belirtir.

III. Kramer Kramer’e Karşı Filminin Özen Etiğine Göre Değerlendirilmesi

Bu bölümde feminist hareketin özellikle Amerika ve Avrupa’da çok büyük bir ivme kazandığı ve toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü hakkında yoğun tartışmaların yaşandığı bir dönemde çekilen Kramer Kramer’e Karşı filminin karakterlerinin tutumları feminist bir perspektiften adalet ve özen ahlaki ilkelerine göre tartışılmaya çalışılacaktır.

Filmin Konusu ve Künyesi: Joanna Kramer 6 yaşında bir çocuk sahibi evli bir kadındır. Bir gün Joanne'nin kocası Ted işten eve döndüğünde karısını bavulunu toplamış ayrılmak için onu beklerken bulur. Karısı Ted'den kendini bulma arayışını sebep göstererek ayrılmıştır. İşkolik ve hırslı bir reklamcı olan Ted büyük bir reklam ajansında ve büyük bir projenin üstünde çalışmakta iken Joanna'nın ayrılığı ile sarsılmıştır. Ayrıca oğulları Bill'in sorumluluğu da onun üstüne kalmıştır. Ted'in komşusu Margaret ona yardımcı olmaya çalışırken o da bir yandan Joanna'nın ayrılmasına neyin sebep olduğunu düşünmektedir. Joanne'nin olmadığı eve ve hayata alışmak Hem Ted hem de Bill için çok zor olur. Fakat Ted yavaş yavaş iyi bir ebeveyn olmayı öğrenir. Bu arada Ted Bill'in gelişimi nedeni ile iş kariyerini de ikinci plana itmiştir. Bir süre sonra Joanna çocuğunu geri almak ister. Ted vermek istemez ve Joanne mahkemeye başvurur. Çok tartışmalı mahkeme görüldükten sonra Bill'in velayet anneye verilir. Ancak Bill mutlu değildir, babasıyla kurdukların yeni hayata alışmıştır Ted'in de onlarla birlikte olmasını istemektedir.

Künyesi- Yönetmen: Robert Benton **Yapım Yılı:**1979 **Roman Yazarı:**Avery Corman **UygulamaSenaryo:**Robert Benton **Oyuncular:** Dustin Hoffman (Ted Kramer) Meryl Stree (Joanne Kramer), Justin Henry (Bill Kramer).

Joanne'nin evli bir kadın olarak “eviçinde” yaşadığı hayatın derin bir mutsuzluğa sebep olduğunu anladığımız filmin henüz ilk sahnesi, kültürel olarak kadına dayatılan toplumsal cinsiyet rollerinin birey üzerinde nasıl bir tahribat yarattığını gösteriyor bize. Modern patriyarkal kapitalist toplumlarda erkeğe atfedilen rekabetçi, rasyonel ve “kamusal alan” da etkinliklerde bulunma özelliklerine tam olarak uyan işkolik koca Ted karısının onu terk etmesine anlam veremez, anlam veremediği ölçüde öfkelenir ve bunu kabullenmez. “Eve para getirmeye çalıştığım için kusura bakma” derken bir eş ve baba olarak kendi tutumunda bir sorun görmez. Cinsiyetin ahlakileştirilmesi gerçekte nasıl akıl yürüttüğümüzden çok akıl yürütme biçimimize ilişkin düşüncelerimizle ilgili bir sorun olduğunu belirten Kymlica haksız değildir (Kymlica, 2006). Ahlaki ilkeler kadınlar ve erkekler için farklı işler ve onlardan bu ahlaki ikiliğe göre davranmalarını bekleriz. Ted karısının evi terk etmesini kendisine ve çocuğuna yapılan bir haksızlık olarak görür. Çocuğunun anne şefkatine, ilgisine ve bakımına ihtiyacı olduğu bir zaman annenin çocuğunu ve eşini terk etmesi ikili ahlak algısında olumsuz bir tutum olurken, (ki Joanne de kendisini bu durumda suçlu hisseder, bir eş ve anne olarak toplum tarafından kendisinden beklenenleri yerine getiremediğini bu nedenle gitmenin herkes için daha iyi olacağını düşünür) babanın kendini gerçekleştirme ve başarılı bir birey olma idealini “kamusal alan”daki ilişkiler üzerine kurması filmde bir sorun olarak kurgulanmaz. Öte yandan filmde kadının annelik ve ev işleriyle sınırlandırılmış hayatından kurtulma isteği bir ailenin parçalanmasına sebep olacak kadar yıkıcı bir düşünce olarak sunulur. Aslında film feminist düşüncenin argümanlarına alttan alta da olsa karşı çıkar.

Filmde babanın da iyi bir ebeveyn olabileceğini, ebeveynliğin öğrenilebilecek bir şey olduğunu ve çocuk bakımının salt annenin sorumluluğunda olmaması gerektiği mesajını verilirken bile bu karşı çıkış gözlemlenebilir. Bu konuya ilerleyen bölümlerde değinilecektir.

Özen etiği insanın ilişkisel varlıklar olduğunu, buna bağlı olarak bir takım sorumluluklar taşıdığını, başkalarına ihtimam gösterilmesi gerektiğini ve başkalarının çıkarlarına incelikli ve duyarlı yaklaşmak gerektiğini söyler (Campbell-Brown, 1997). Bu anlayışa göre annenin evi terk etmesini salt bireysel bir karar olarak yorumlamak meseleye dair ilişkiselliği ve sorumlulukların çatışmasını görmememizi engeller. Babanın çocuğun tüm bakım, sevgi ve şefkat gereksinmelerinin karşılanmasını annenin sorumluluğu olarak görmesi, karısının ne kadar mutsuz olduğunu fark etmemesi, onun çıkarlarına, ihtiyaçlarına ve isteklerine ihtimam göstermemesi özen etiği anlayışına göre değerlendirildiğinde Joenne’in evi terk etmesini daha farklı bir bakış açısıyla değerlendirme gereği anlaşılır. Bir kadın bunca sorumlulukla yüklenmişken, soyutlayıcı, yabancılaştırıcı ve yıpratıcı bir tekrara dayanan ev işlerinin cenderesinde kendi sesini artık duyamıyorken kişinin “kendini bulmak” için evi terk etmeyi istemesi birey olarak kendini gerçekleştirme adına kaçınılmaz görünmektedir. Ancak adalet kuramında özerk ve haklarla donatılmış birey “eril” bir insan olarak tasarlandığından annelik ve eşlik rolüne hapsolmuş ve ekonomik olarak eşe bağımlı kadının “bağımsızlık” isteği uygun ve belki de *ahlaki* görünmemektedir. Oysa Joanne’nin kocasıyla ilişkisi ona başka bir yol bırakmamıştır öyle ki “bir gün kendimi camdan atmaktan korkuyorum” diyecek kadar ev içindeki yıpratıcı hayattan başka türlü kurtulması mümkün gözükmemektedir. Bu ayrılığın sorumluluğu ortaktır tıpkı çocuğun bakımının ve ihtiyaçlarının karşılanmasının ebeveynler için ortak bir sorumluluk olması gerektiği gibi.

Çocuk Annenin midir?

Kramer Kramer’e karşı filminin en temel sorusu budur. Çocuk annenin midir yoksa iyi bir ebeveyn olursa baba da tek başına bir çocuğun sorumluluğunu üstlenebilir mi?

Modern toplumda boşanmaların oranı günden güne artmaktadır ve tek ebeveynli (*single parent family*) aileler konusu pek çok açıdan tartışılmaktadır. Bu konuda yapılan bilimsel çalışmaların büyük bir çoğunluğu bu ailelerde tek ebeveyn olarak anneyi varsaymaktadır. Tek ebeveynle yetişen çocuklu ailelerde bunun dezavantajları nasıl en aza indirilir konusunda bir dizi öneriler getirilir (Kılıçarslan, 2010). Bu öneriler çocukların anneleriyle kalacağı varsayıldığından çoğunlukla annelere yöneliktir. Çünkü toplumsal cinsiyet sisteminde kadına

atfedilen özellikler düşünülduğünde çocuğu doğuran anne “doğal olarak” çocuğa bakma şefkat gösterme, onu eğitime konularında yetkin ve sorumlu olan ebeveynidir. Kramer Kramer’e karşı filmi bu konuyu sorunsallaştırma açısından değerli bir filmidir ama konuya yaklaşımının feminist bir bakış açısından değerlendirildiğinde çeşitli sorunlar barındırdığı söylenebilir. Filmde Joanne’nın evi terk ettikten sonra nasıl bir dönüşüm geçirdiği ve hayatını yeniden inşa süreci aktarılmaz. Bunun aksine babanın geçirdiği tüm değişimler dramatik bir kurguda verilir öyle ki filmde sonlara gelindiğinde babanın çocuk için daha iyi bir ebeveyn olacağına dair bir kanı oluşur. Filmde erkekteki dönüşüm doğrudan verilirken kadındaki dönüşüm avukatın suçlayıcı ve önyargılarla bezeli sorgulaması üzerinden verilir. Annenin çocuğundan bir süre ayrı kaldıktan sonra döndüğünde onun artık iyi bir anne olamayacağı düşüncesi filmde doğrudan dile getirilmese de bu yönde fikir yürütmenin zemini filmde mevcuttur. Dolayısıyla filmin temel sorusuna verilecek cevap bu bağlamda tartışmalıdır. Filmin cevabı “evet baba da iyi bir ebeveyn olabilir hatta anneden bile daha iyi” dir. Babaların da anneler kadar hatta bazen onlardan daha iyi bir şekilde çocuklarının her türlü gereksinmelerini karşılayabileceği doğru bir yaklaşım olsa da filmde aktarılan yaşamdan ve ilişkilerden bu çıkarımı yapmak zor görünüyor. Bunun temel nedeni ise taraflardan birinin ayrılık sürecinde yaşadıklarını hiçbir şekilde aktarılmamasıdır.

Baba-çocuk ilişkisi

Filmin dramatik kurgusunun en can alıcı ögesi baba-oğul ilişkisinin geçirdiği değişim ve işkolik babanın iyi bir ebeveyne dönüşmesidir. Çok dokunaklı sahnelerle verilen bu dönüşümün ne kadar geçekçi ve ilişkiyel bir bakış açısı taşıdığı tartışmalıdır. Bu ilişkiye dair gözden kaçırılan bir konu da eğer anne evi terk etmemiş babanın belki de hiçbir zaman böyle bir dönüşüm gerçekleştiremeyecek olmasıdır.

Filmin başında çocuğunun kaçınıcı sınıfa gittiğini, ne yemeği sevdiğini bilmeyecek kadar çocuğuyla zayıf bir ilişki kuran babaya zaman içinde sempati beslememiz için çeşitli yollara başvurulur. Filmde felaket bir kahvaltı hazırlama(hazırlayamama) sahnesinin geçirilen dönüşümü göstermesi açısından sembolik bir anlamı var. Sona gelindiğinde artık baba çocuğu ile birlikte harika bir yumurtalı ekmek hazırlayacak kadar muhteşem bir babaya dönüşmüştür! Annenin yedi sene boyunca her gün yaptığı en basit şey olan kahvaltı hazırlamak, çocuğu okula bırakmak, okuldan almak baba yaptığı zaman olağanüstü bir başarıya dönüşmüştür sanki. Üstelik çocuk bakımı için yapılan şeyler bundan çok daha fazlasını içermektedir. Ama toplumsal cinsiyete dayalı işbölümüne göre bu işleri annenin yapması “olağan” babanın

yapmasıysa “olağanüstü” dür. Ayrıca babanın çocukla kurduğu ilişkinin karşılıklı beklentiler üzerinden bir dayatma içermesi bu ilişkideki başka bir etik sorun olarak karşımıza çıkar. “*Seninle bir anlaşma yapmıştık*” babanın bir şey karşılığında oğlunun onu rahat bırakması için sıkça kullandığı cümledir. Çocuğuna ebeveyn olarak göstermesi gereken ihtimamı karşılıklı bir çıkar ilişkisine dönüştürme tehlikesi taşıyan bu tutum sorunlu görünmektedir (Malloy, 1981).

Sorumlulukların çatışması olayları ve durumları yorumlamakta önemli bir kriter oluştur. Ted’in toplumsal olarak annenin görevi olarak görülen çocuk bakımını üstlenmesi ve buna dair sorumlulukları yerine getirmesi işinden kovulmasına ve kariyerinde düşüşe sebep olmuştur. Bu durum kadınlara aile içinde yüklenen sorumlulukların iş hayatındaki sorumluluklarla çatıştığında sıkça karşılaştıkları bir sorundur. Filmde bu tema toplumsal olarak kurulan erkeklik rolü ne kadar kadınsılaşırsa kamusal alanda o kadar kayba sebep olacak bir sorumluluk çatışması olarak verilir.

Velayet Davası

Filmin can alıcı sahnelerinden biri de avukatların davayı kazanmak pahasına etik olmayan acımasız tutumlarının gösterildiği sahnedir. Şu sorulara bir bakalım:

-Eski eşiniz size şiddet uyguladı mı? Hayır.

-Eski eşiniz geçiminizi sağlamamazlık etti mi? Hayır.

-Sizi hiç aldattı mı? Hayır.

Avukat bu sorularla bir kadının evliliği ancak eşi onu aldattığında veyahut şiddet uyguladığında boşanmayı talep edebileceğine dair genel bir toplumsal yargıyı paylaşıyor. Boşanmanın tüm yükünü kadının üzerine yıkmaya çalışan Ted’in avukatı boşandıktan sonra Joanna’nın psikolojik tedavi görmesini, önceki iş hayatını çok uzun soluklu olmamasını iyi bir ebeveyn olmadığına dair kanaat oluşturmak için kullanır (Malloy, 1981). Çocuğu doğurmanın iyi bir ebeveyn olmaya yetmediği kanıtlamak için kadının aile içerisinde yaşadığı ilişkilerdeki çatışmayı görmezden gelir. Filmdeki avukatların tutumu özen etiği yaklaşımının hukukçuların benimsemesinin ne kadar önemli olduğuna dair bir fikir oluşturur.

SONUÇ

Kadınlar ve erkekler arasındaki politik eşitlik ev içi alanda da köklü değişiklikleri gerektirir. Örneğin çalışma saatlerinde eşitlik, ücret eşitliği, kadınların ev işi ve çocuklar konusunda yüklendikleri sorumluluklarda değişikliğe gidilmesi, ev içindeki ve dışarıdaki işi bu kadar eşitsiz bölen modellerin kalkması gibi (Phillips 130). Bunlar olmadan toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması mümkün değildir. İlişkileri yeniden tanımlamayı ve ötekini gözetmeyi, eşitsizliğin ortadan kalmasına katkı sağlayacak ve hukuki düzenlemelerde de uygulanabilecek bir kuramdır. Nasıl uygulanabileceğine çeşitli problemler içerse de bu yaklaşım somut olayları ve ilişkileri adil ve taraflara eşit ihtimam gösteren bir akıl yürütme ve tutum almaya yönelen bir yaklaşımdır.

Aile içi ilişkilerdeki adaletsizlikler feminist düşüncenin en önemli çalışma konularından biridir. Özel alanın daha çok kadınlarla özdeşleştirilmesi bu alanın “mahrem” sayılması cinsiyetler arası eşitliğin sürekli yeniden üretilmesine sebep olmaktadır. İncelenen Kramer vs. Kramer filminde de gösterildiği üzere kadınların yeniden üretim özelliği onları “doğal” bazı rolleri yerine getirmesi gerektiğini varsayar. Annelik rolü kadına atfedilen özellikleri belirler ve kadınlardan özel alanda “doğası gereği” ve “kendi rızasıyla” ona biçilen roller uygun bir biçimde yaşaması beklenir. Bunun ötesine geçmeye çalışan kadınlar ataerkil sistem tarafından çeşitli biçimlerde cezalandırılır ve ahlaki olarak sorgulanır. Bu nedenle toplumsal cinsiyete dayalı rol dağılımı kadınları ikincilleştirir ve belli bir cinsiyetçi rolü oynayama mecbur bırakır. Feminizmin ataerkil sistemle mücadelesi uzun bir süredir devam etse de bu yönde kat edilecek mesafenin kat edilen mesafeden fazla olduğu açıktır.

KAYNAKÇA

Campbell-Brown L. (1997). The ethic of care, *U.C.L. Jurisprudence Review*, 272-278.

Dalla Costa M. (1972), Women and the subversion of community, *Radical America*, 6, 77-83.

Donovan J. (1997). Feminist Teori, (Çev.Aksu Bora, Meltem Ağdu Gevrek, Fevziye Sayılan), İletişim Yayınları, İstanbul.

Einsenstein Z. (1989). The Female Body And The Law, University of California Pres, California.

Gilligan C. (1982). In a Different Voice:Psychological Theory And Women's Development, Harward University Pres.

Hartman H. (1981). The unhappy marriage of marxism and feminism, The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism, A Debate of Class and Patriarchy içinde. (Ed. Lydia Sargent), Pluto Pres London and Sydney.

Kılıçarslan F. (2010). Çocuğumu Nasıl Eğitmeliyim, Nobel Yayınları, İstanbul.

Malloy E. (1981). Kramer vs. Kramer a fraudulent view, *Jump Cut: A review of contemporary media*, 26, 5-7.

Okin S.M.(1989). Justice, Gender and The Family, Basic Books, New York.

Phillips A. (1995). Demokrasinin Cinsiyeti, (Çev.Alev Türker), Metis Yayınları, İstanbul.

Steinberg L,(2007). Ergenlik, (Çev. Editörü: Figen Çok), İmgeYayınları. Ankara.

Young I. (1981). Beyond the unhappy marriage:A critique of the dual systems theory, The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism, A Debate Of Class and Patriarchy içinde. (Ed. Lydia Sargent), Pluto Pres London and Sydney.

<http://www.imdb.com/title/tt0079417/> (15/11/2012)